

Obnovený náučný chodník Zoborské vrchy

Súčasťou osláv 20. výročia vyhlásenia Chránenej krajiny Ponitrie koncom októbra bolo aj slávnostné otvorenie obnoveného Náučného chodníka Zoborské vrchy. Pri tejto príležitosti vyšla knižná publikácia s uvedeným názvom, ktorá obsahuje mapové podklady, fotografie a populárno-náučné texty.

Zoborské vrchy sa nachádzajú v najjužnejšej časti pohoria Tribeč. Aj keď nedosahujú veľkých nadmorských výšok (Zobor má 587 m n. m.), možno sa tu tulať súvislými lesmi alebo stepnými lúkami po turisticky značených chodníkoch. Jedným z nich je aj Náučný chodník (NCH) Zoborské vrchy. Východiskový bod základného okruhu NCH, ktorým vedie na Zobor a späť, je pri liečebnom ústave Zobor. NCH má aj dve vedľajšie trasy: jedna vedie do Dražoviec okolo Kostolíka sv. Michala, druhá na vrch Žibrica (617 m n. m.) s vyústením do obce Štitáre.

Trasa NCH je súčasťou existujúcich turisticky značených chodníkov. NCH Zoborské vrchy s 27 zastávkami nám ukáže najkrajšie územia Zoborských vrchov. Celková dĺžka trasy je 14,7 km s maximálnym prevýšením 460 m. Celá trasa NCH je súčasťou tejto veľkoplošne chránenej krajiny, ktorej najcennejšie časti sú vyhlásené za maloplošné (v Zoborských vrchoch sú tri takéto územia NPR Zoborská lesostep a dve prírodné rezervácie Lupka a Žibrica).

Územie Zoborských vrchov bolo pre svoje výnimočné prírodné hodnoty vybrané ako jedno z reprezentatívnych území európskeho významu a stane sa súčasťou európskej siete chránených území NATURA 2000. Jej prostredníctvom sú chránené najzaujímavejšie a najviac ohrozené druhy voľne žijúcich rastlín a európsky významných biotopov, je teda účinnou ochranou európskeho a zároveň aj nášho prírodného dedičstva.

1. Základný okruh NCH smer Zobor

Východiskový bod základného okruhu NCH, ktorý vedie (najprv po modrej, potom červenej značke) na Zobor a späť, je pri liečebnom ústave (sem sa dosť často autobusmi mestskej dopravy č. 1, 9, a 25), blízko ktorého sa nachádzajú pozostatky najstaršieho kláštora na Slovensku – benediktínskeho kláštora sv. Hippolita. Severovýchodne od tohto komplexu je upravená studnička známa pod názvom Svoradov prameň a zároveň ta-

buľa s označením vstupu do územia CHKO Ponitrie.

Zastávka č. 3 je v južnej časti NPR Zoborská lesostep pri Svoradovej jaskyni (v nadmorskej výške 355 m n. m., 6-10 m pod povrchom) osídlenom už v praveku a podľa legendy tu žil pustovníckym spôsobom života svätý Svorad. V bezprostrednej blízkosti sú vápence jurského a kriedového veku, v ktorých sa vytvorili po vrchové (tzv. škrapy) a krasové formy.

Vplyv človeka na prírodu v minulosti vidieť aj v odkrytých vozových cestách smerom od Svoradovho prameňa na Tri duby (zastávka č. 5). Umelý odkrytý vznikol na historickej vozovej ceste vedúcej zo zoborského kláštora cez hrebeň Zobora. Dno cesty je miestami akoby umelo vydláždené skalami vápencami svetloružovej farby.

Tri duby sú dôležitým bodom, ktorým prechádzajú značkované turistické trasy – modrá od Svoradovho prameňa na Pyramídu a zelená z Dražoviec na Zobor. Názov sedla pochádza z troch dubov, ktoré tu zasadili nitrianski skauti v 1. polovici 20. storočia. Chodník smerom na Zobor prechádza cez Lyžiarsku lúku, ktorá je zvyškom omnoho rozsiahlejších lúk, ktoré boli po 2. svetovej vojne zalesnené borovicovým porastom. Na teplých slnečných miestach, kde sa stretávajú lúky a lesy alebo zarastajúcich stráňach, rastú viaceré druhy teplomilných a suchomilných krovin. Hneď na okraji lesa rastie driebľ obyčajná (*Cornus mas*), čerešňa mahalebka (*Cerasus mahaleb*) a na skalách pod Pyramídou sa vyskytujú aj čerešne krovité (*Cerasus fruticosa*). Z krovin tu nájdeme ešte jaseň mannová (*Fraxinus ornus*), kalinu siripútkovú (*Viburnum lantana*), jarabinu mukyňovú (*Sorbus aria*), bršlenu brada vičnatého (*Euonymus verrucosa*). Z ruží sú zaujímavé v Zoborských vrchoch ruža šípová (*Rosa canina*), zriedkavejšie ruža roľná (*Rosa arvensis*) a ruža bedrovnikolistá (*Rosa pimpinellifolia*).

Územie Zobora bolo svojou polohou už v pravku u ideálnym miestom ako útočisko pred nepriateľmi. Ťažko dostupný členitý terén vytváral možnosť veľmi dobrej a účinnej obrany. Pravý človek v 10. - 8. storočí pred n. l. tu postavil opevnené sídlo tzv. hradiska. Miesto bývalého hradiska je porastené lesom, no i dnes môžeme rozpoznať miestami až 7 m vysoké ochranné valy, ktoré sú zvyškom opevnenia rozsiahleho 15,5 ha hradiska.

Zastávka č. 9 na Pyramíde (554 m n. m.) je často omylom považovaná za vrchol Zo-

Náučný chodník dňa 21. októbra 2005 slávnostne otvoril Jean Paul van Hollebeke (generálny riaditeľ Heineken Slovensko), Ing. Miloš Dovičovič (viceprimátor Nitry) a Ing. Radimír Siklienka (riaditeľ Správy CHKO Ponitrie)

bora. Za jasného počasia je nádherný panoramatický výhľad na Nitru, širšie okolie a zoborské vinohrady. Na Pyramídu vedie sedačková lanovka, ktorú stavali v roku 1967, ale v súčasnosti je už niekoľko rokov mimo prevádzky. Vrchol a blízke skalné bradlá tvoria ostrohrané, tvrdé kremence a bridlice, ktoré sa usadili na dne mora v triase najstaršom období druhohôr. Na vrchole sa tu nachádza aj telekomunikačná veža, vedľa ktorej stojí zvyšok jedného zo siedmich miléniových stĺpov (z 344 žulových blokov) postavených pri príležitosti tisícročia založenia uhorského štátu.

Ďalšia zastávka č. 10 sa nachádza na vrchole Zobor (587 m n. m.), ktorý je po Žibrici druhým najvyšším vrcholom Zoborských vrchov. Ak chceme absolvovať iba základný okruh NCH, potom k zastávke č. 11 pokračujeme po zelenej značke k Lyžiarskej lúke, odtiaľ k smerovníku Tri duby, potom po zelenej značke smer Meškov vrch (zastávka č. 12). Na mieste tejto zastávky je výborný výhľad do vzdialenosti väčšej ako 100 km.

Živočíšstvo týchto vrchov má teplomilný charakter. Zaujímavým jarným chrobákom je vzácna májka obyčajná (*Meloe proscarabeus*), ktorá je jedovatá. Lúčnym kvetom konkurujú pestro sfarbené motýle ako vidlochvosť feniklová (*Papilio machaon*) a ovocný (*Iphiclidia podalirius*), ktoré patria medzi naše najväčšie denné motýle. Ďalej môžeme vidieť pestroštrana vlkocového (*Zerynthia polyxena*) alebo podľa špecifickej farby a znakov pomenovaných hnedáčikov, očkáňov, ohniváčikov a modráčikov. Na okraji lesa môžeme pozorovať jasoňa chochlačkového (*Parnassius mnemosyne*). Keď leto vrcholí môžeme zbadieť poletovať aj vzácneho askalafusa škvrnitokridleho (*Libelloides macaronius*) a stepníka červeného (*Eresus niger*). Nachádza sa tu aj modlívka zelená (*Mantis religiosa*), jašterica zelená (*Lacerta viridis*) a obyčajná (*Lacerta agilis*). Všade na lúke skáču rôzne druhy koníkov a kobyliek, z drobných cicavcov predovšetkým piskory a množstvo rôznych druhov vtákov.

Pokračujeme žltou značkou smer Liečebný ústav v NPR Zoborská lesostep. Dnes s rozlohou 23,08 ha je chránená najprísnejším piatym stupňom ochrany. Niektoré miesta tohto územia sú doslova posiate chránenými

20. storočie miléniového pomníka na Pyramíde (zastávka č. 9), bol postavený z 344 žulových blokov v roku 1896, pôvodne mal výšku 20,6 m (legionári ho v roku 1921 vyhodili do vzduchu)

druhmi rastlín, ako je kosatec nízky (*Iris pumila*), poniklec veľkokvetý (*Pulsatilla grandis*) a hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*). Medzi najzaujámejšie rastliny Zoborských vrchov patria peniažtek slovenský (*Thlaspi jankae*), drobno, bielo kvitnúca rastlinka, ktorá sa vyskytuje iba v Zoborských vrchoch a v Slovenskom kráse. Nikde inde na svete ju nenájdeme, je preto endemitom. Okrem trávnych biotopov sú chránené aj lesné spoločenstvá (tepłomilné dubiny), ktoré sú uvedené vo vyhláske o chránených rastlinách a biotopoch medzi európsky významnými biotopmi. Rastie tu najtepłomilnejší z našich dubov - dub plstnatý (*Quercus pubescens*). V kyslomilných dubinách rastie konvalinka voňavá (*Convallaria majalis*), kokorík voňavý (*Polygonatum odoratum*), smolníčka obyčajná (*Viscaria vulgaris*) alebo mach ploník (*Polytrichum*), z lišajníkov najmä dutohlávky (*Cladonia*), z húb muchotrávka červená (*Amanita muscaria*). Do cieľa základného okruhu trasy NCH pokračujeme po žltej značke k liečebnému ústavu.

2. Vedľajšia trasa NCH - smer Dražovce

Tu na lúkach sa vyskytujú xeroteromné rastliny. Napríklad jarným druhom je nátržník piesočný (*Potentilla arenaria*), mliečnik chvojkový (*Tithymalus cyparissias*) a šalvia lúčna (*Salvia pratensis*). Potom nastupujú letné druhy ako cesnak žltý (*Allium flavum*), divozel kukučkovitý (*Verbascum lychnitis*), veronikovec klasnatý (*Pseudolysimachion spicatum*) a liečivá rastlina ľubovník bodkovaný (*Hypericum perforatum*). Z tráv dominuje kostrava valeská (*Festuca valesiaca*), kostrava tvrdá (*Festuca pallens*), ostrica nízka (*Carex humilis*), mednička brvitá (*Melica ciliata*) a kavyľ vlasťkovitý (*Stipa capillata*). Na skalnatých miestach vidieť sukulenty rozchodník biely (*Sedum album*), rozchodník šesťhranový (*Sedum sexangulare*) a skalničnik srstnatý (*Jovibarba hirta*), ľudovo nazývaný skalná ruža.

Zoborská krajina pôvodne nepoznala borovice, až koncom 19. storočia sa začalo s ich umelou výsadbou na odlesnených miestach. Introdukovaná borovica čierna (*Pinus nigra*) a v menšej miere borovica lesná (*Pinus sylvestris*) dobre znášajú menej výživné a suchšie pôdy. Slnkom zaliate južné svahy Zoborských vrchov boli v minulosti odlesnené a vysadené vinohradmi. Dnes je územie využívané ako záhradkárska, ale aj vinohradnícka oblasť.

Poslednou zastávkou (č. 18) tejto trasy NCH je na návrší čnejúcim sa ďaleko do rovín kedysi zaplavovaného územia rieky Nitry, Kostol sv. Michala Archanjela postavený z lomu vého kameňa. Návršie, na ktorom stojí táto starobylá románska stavba, končí v opustej

nom kameňolome, ktorý patrí k najstarším v okolí Nitry. Tu sa končí vedľajšia trasa NCH, odkiaľ sa môžeme vrátiť k smerovníku Bahor a po zelenej značke pokračovať do Dražoviec. Naspäť do Nitry sa dostaneme autobusmi mestskej dopravy č. 4.

3. Vedľajšia trasa NCH smer Žibrica

Východiskovým bodom je opäť liečebný ústav, odkiaľ vyrazíme na Zobor (zastávka č. 10) najprv po modrej, potom po zelenej značke (popísané v základnom okruhu NCH).

Na hrebeni Zobora pokračujúc na Ponitrianskej magistrale po červenej značke smerom na Žibricu sú úzke pásy lúk nazývané Kozie chrbty tvorené menšími vrcholmi v nadmorskej výške 535 m n. m. a 523 m n. m., ktoré sú oddelené sedlom.

Najznámejšou jarnou kvetinou je tu chránená snežienka jarná (*Galanthus nivalis*). V dubo vohrabovom lese rastú chochlačky (*Corydalis*), krivec žltý (*Gagea lutea*), plúcnik lekársky (*Pulmonaria officinalis*), veterník iskerníkovitý (*Anemone ranunculoides*), veterník žltuškolitý (*Isopyrum thalictroides*), zimozeleň menšia (*Vinca minor*), ohnivec šarlátový (*Sarcoscypha coccinea*), ľalia zlatohlavá (*Lilium martagon*) a zvončeky (*Campanula*).

Dubovohrabové lesy medzi Zoborom a Žibricou predstavujú dub zimný (*Quercus petraea*), hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), javor mliečny (*Acer platanoides*), javor poľný (*Acer campestre*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*) alebo čerešňa vtáčia (*Cerasus avium*) a tu rastie aj stálezelená drevina liano vitého vzrastu brečtan popínavý (*Hedera helix*).

Atmosféru lesa bez vtákov si nedokážeme predstaviť. Typickým zvukom lesa je aj klopanie dätťov (*Dendrocopus*). Z ostatných vtákov je tu tesár čierny (*Dryocopus martius*), bihlík lesný (*Sitta europaea*), sýkorka bielolíca (*Parus major*), pinka lesná (*Fringilla coelebs*) a kolibkárík čipčavý (*Phylloscopus collybita*).

Trasa náučného chodníka pokračuje (pri zastávke č. 24) Prírodnou rezerváciou Žibrica (68,59 ha), ktorá má podobný charakter ako NPR Zoborská lesostep. Je ukážkou lesostepnej krajiny a tepłomilných listnatých lesov na vápencovom podloží.

500 m od vrcholu Žibrice sa nachádza veľký kameňolom, v ktorom sa ťaží kvalitný vápenc na výrobu vápna. Vyhlásením Žibrice za prírodnú rezerváciu sa zabránilo úplnému zničeniu tohto cenného územia. V tesnej blízkosti lomu sa nachádza priepasť vyhlásená v roku 1995 za prírodnú pamiatku. Steny priepasti sú pokryté krásnou výzdobou pripomínajúcou karfiol. Kolmý vchod do priepasti je uzavretý, pretože predstavuje nebezpečenstvo pádu do 62 m hĺbkou.

Zoborské vrchy sú častým miestom študentských exkurzií

Žibrica má aj svoje botanické zaujímavosti. V jej lesoch rastie hrachor benátsky (*Lathyrus venetus*), ktorý okrem Zoborských vrchov v na Slovensku už inde nerastie. Skutočnou raritou Žibrice, z ktorých rastie iba niekoľko jedincov, je orchidea jazýčokavec východný (*Himantoglossum caprinum*) patriaca medzi európsky významné druhy. Na lesostepných lúčkach vidieť lúčovku veľkokvetú (*Orlaya grandiflora*) a divozel tmavočervený (*Verbascum phoeniceum*).

Zmiešaný listnatý les je domovom lesných živočíchov. Typickým obyvateľom je náš najväčší chrobák, európsky významný roháč obyčajný (*Lucanus cervus*). K nápadným druhom patrí lajniak hladký (*Geotrupes vernalis*), fúzač veľký (*Cerambyx cerdo*) a zlatoň obyčajný (*Cetonia aurata*). Z plazov žije na Žibrici najväčší had v strednej Európe užovka stromová (*Elaphe longissima*), niektoré exempláre majú aj 2 m. Z ďalších druhov živočíchov sa tu vyskytuje plch sivý (*Glis glis*), plšík lieskový (*Muscardinus avellanarius*), z vtákov krkavec čierny (*Corvus corax*), myšiak lesný (*Buteo buteo*), jastrab lesný (*Accipiter gentilis*) a sokol myšiár (*Falco tinunculus*). Môžeme tu stretnúť jeleňa lesného (*Cervus elaphus*), srnca lesného (*Capreolus capreolus*), diviaka lesného (*Sus scrofa*), zajaca poľného (*Lepus europaeus*) či bažanta obyčajného (*Phasianus colchicus*). Z predátorov tu žijú líška hrdzavá (*Vulpes vulpes*), kuna skalná (*Martes foina*), kuna lesná (*Martes martes*) a jazvec lesný (*Meles meles*).

Žibrica (zastávka č. 26) je najvyšší vrch Zoborských vrchov s nadmorskou výškou 617 m n. m. V zalesenej vrcholovej časti môžeme ešte aj dnes rozpoznať zvyšky opevneného sídliska obývaného ľudom lužickej kultúry z neskorjej doby bronzovej až staršej doby železnej (10. - 6. stor. p. n. l.).

Ak sa vrátíme po červenej značke k smerovníku Sedlo pod Žibricou a odtiaľ pokračujeme po modrej značke smer Štitár, dostaneme sa k poslednej zastávke NCH Zoborské vrchy č. 27. Hneď v okolí zastávky je niekoľko z emných hniezd mravenísk. Mravce sú pre lesný ekosystém veľmi dôležité, pretože prekyprujú pôdu, podieľajú sa na kolobehu živín, sú predátormi pre mnohé druhy hmyzu a pavúky, zohrávajú aj významnú úlohu malých lesných sanítarov. Na tomto mieste sa končí táto vedľajšia trasa NCH. Po modrej značke sa dostaneme do obce Štitár (ale medzitým môžeme odbočiť na smerovníku Pri Gáborke k prameňu pitnej vody nazvanom Gáborka). Zo Štitár pravidelne premáva do Nitry autobus mestskej dopravy č. 27.

Ing. Peter Paľay
Foto: autor

Kvetena Zoborskej lesostepi je najzaujámejšia na jar, keď niektoré miesta sú doslova postate chránenými druhmi, akým je napr. hlaváčik jarný (*Adonis vernalis*)